

*Gárdos-Orosz Fruzsina tudományos segédmunkatárs,
Magyar Tudományos Akadémia
Jogtudományi Intézet*

A bíróságok sajátos kötelezettségei és ennek korlátai az alapjogérvényesítésben

Jelen dolgozat arra vállalkozik, hogy áttekintse, milyen feladatai vannak és lehetnek a rendes bíróságoknak az alkotmány értelmezése és alkalmazása terén különös tekintettel arra, hogy ez a feladat hogyan viszonyul Magyarországon az Alkotmánybíróság elfoglalt pozíciójához.

1. Az alkotmányértelmezés mint feladat

A rendes bíróságoktól elvárt alapjog-védelem elemzése kapcsán általában elsőként merül fel a kérdés, hogy a bíráskodás során a gyakorlatban miképp alkalmazhatják a rendes bíróságok az alkotmányt. A jogértelmezés dogmatikáját, fogalmi rendszerét illetően vajon szükségük van olyan képzettségre, amelyet egy nem alkotmányi szintű jogértelmezés során nem kell használniuk? Egyszerűbben: mást kell csinálnia a bírónak akkor, ha az alkotmányt értelmezi, mint akkor, amikor más jogszabályt értelmez?

Bragyova András a jog- és alkotmányértelmezésről értekezve élesen elválasztja a rendes bíróság és az alkotmánybíróság alkotmányértelmező feladatait. Álláspontja szerint a rendes bíróság feladata a norma extenziójának feltárása, míg az alkotmánybíróság feladata az intenziójának megismerése. Az intenzió azt jelenti, hogy a bíróság feltárja a norma használatára vonatkozó összes szabályt (szemantikai és jogi szabályokat), amelyek a norma alkalmazását meghatározzák. A norma extenziója pedig a norma lehetséges eseteinek összessége. A bíróság a normát egyedi esetekre alkalmazza, megállapítja egyes alkalmazási eseteit.¹ Az alkotmánybíráskodás mindezek alapján normabíráskodás, míg a rendes

¹ BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 205. o.

bírászkodás egyedi esetre alkalmazza a normabírászkodás által feltárt tartalmat, és azt határozza meg, hogy melyek azok az egyedi esetek, amelyekre alkalmazni lehet a normatartalmat.

Az alkotmánybírászkodás mindezek alapján arról szól, hogy egyrészt az alkotmányos norma jelentését meg kell határozni (normabírászkodás – az intenzió feltárása), másrészt, az így megkapott jelentést össze kell vetni egy nem alkotmányi szintű jogszabály jelentésével (normabírászkodás – az extenzió feltárása). Az alkotmány értelmezése a más normák használatát meghatározó szabályok feltárása.²

Ha elfogadjuk ezt a feltevést, akkor a bíró feladatát az alapjogi bírászkodásban arra kell szűkíteni, hogy a bírónak a jogszabályok mellett az alkotmánybírói határozatokat kell alkalmazniuk, ám ennél tágabb feladatkörük nem lehet. Ha azonban mégis azt tartjuk kívánatosnak, hogy ennél több feladat háruljon a bíróra, akkor a következőket lehet elmondani.

Az alkotmányértelmezés technikailag hasonló, mint a magánjogi generálklausulák értelmezése, tehát nem egy egészen újszerű jelenséggel állunk szemben.³ Az alkotmányértelmezésnek különféle módszerei vannak. Az alkotmányértelmezési módszerek sok tekintetben azonosságot mutatnak más jogszabály-értelmezési módszerekkel, ugyanakkor, sok tekintetben eltérnek azoktól, abból fakadóan, hogy maga az alkotmány is, mint jogszabály, sok tekintetben hasonlít, illetve különbözik más jogszabálytól.⁴ Az alkotmány értelmezése is tartalmaz az objektív tényezők mellett szubjektív tényezőket.⁵ Az egyes alkotmánybírói határozatok kapcsán születő párhuzamos és különvélemények is ezt mutatják.

Nincs olyan szabály, amelynek nincs valamilyen szemantikai, jelentésstanilag meghatározható jelentése.⁶ A jelentésstanilag meghatározott jelentés önmagában viszont sok esetben nem elég a norma tartalmának meghatározásához. Az alkotmányértelmezés és a jogszabályértelmezés között az általánosítható különbség például abban található, hogy egy alapvető emberi jogot elismerő szabály esetében a szemantikai tartalom kevesebbet mutat

---

² BRAGYOVA András: *Az alkotmánybírászkodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 206. o.

³ TEUBNER, Gunther: *Standards und Direktiven in Generalklauseln*. Frankfurt, 1971. Athenäum Verlag.

⁴ Ernst Forsthoﬀ amellet érvel, hogy az alkotmányértelmezési módszerek nagyban azonosak az általános jogértelmezési módszerekkel. FORSTHOFF, Ernst: *Die Umbildung des Verfassungsgesetzes*. In BARTON, Hans – FORSTHOFF, Ernst – WEBER Werner (szerk.): *Festschrift für Carl Schmitt zum 70. Geburtstag*. Berlin, 1959. Duncker&Humboldt, 35–62. o., hivatkozik rá JAKAB András: *Az Alkotmány kommentárjának feladata*. In JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, 2009. Századvég, 9. o.

⁵ A jogérelmezés történetéhez általában lásd FRYDMAN Benoit: *Le sens des lois. Histoire de l'interprétation et de la raison juridique*, Paris, Bruxelles, 2005, Librairie General de Droit et de Jrisprudence—Bruylant.

⁶ BRAGYOVA András: *Az alkotmánybírászkodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam-és Jogtudományi Intézet, 196. o.

meg a norma jelentéséből mint a többi jogszabály esetében. Vannak különbségek e tekintetben a jogszabályok, akár a jogszabályok egyes tételei között is (pl. generálklauzuláról vagy eljárási szabályról van-e szó), ám volumen tekintetében vitathatatlanul nagy a szakadék az alkotmányban foglalt alapvető emberi jogok és más jogszabályi rendelkezések között. A norma jelentése a norma használatára vonatkozó előírás. Azért kell megállapítani a norma jelentését, hogy azt használni tudjuk.

A kérdés az, hogy a szemantikai jelentésen túl milyen szerepe van a dogmatikának a jelentés meghatározásában. Ahol ugyanis a szemantikai tartalom kiegészítésre szorul, ott dogmatikai tartalommal kell megtölteni a szabályt ahhoz, hogy az értelmét kinyerjük.⁷ Az alkotmányjognak, azon belül az alapvető emberi jogoknak külön dogmatikája, fogalmi rendszere van. Ahhoz, hogy egy alkotmányban foglalt szabályt egy bíró értelmezni tudjon, szüksége van a dogmatikai tudásra. Az alkotmányt értelmező bírónak tisztában kell lennie az alkotmányjogi dogmatikával ahhoz, hogy meg tudja állapítani a vonatkozó szabály jelentését.

Egy norma jelentését úgy határozhatjuk meg, ha segítségül hívjuk mindazokat a módszereket, amelyek a norma használatát szabályozzák. Lehetnek a pozitív jog szabályai, amelyek előírják a jog értelmezését, legális definíciók, hermeneutikai szabályok, dogmatikai konstrukciók, akár a mindennapi értelem feltárása is.⁸

Az értelmezés normatív tevékenység, azt állapítja meg, hogy a jogszabálynak milyen értelmet kell tulajdonítani.⁹ Ebből fakad az, hogy a jogszabály jelentése állandóan változik, különösen azoké, ahol a szemantikai feltárás kisebb százalékban vezet el a norma jelentéséhez. Ebben az esetben – így az alkotmányos jogok esetében – nagyobb teret kapnak az egyéb normatív eredményre törekvő értelmezési eszközök. Ezek könnyebben és gyorsabban alkalmazkodnak a természeti és társadalmi jelenségek megismerésének változásához, és ez az idomulás gyorsabban változó produktumhoz vezethet.

A német alkotmányjog alapvetően három elméleti megoldást különböztet meg az alkotmány értelmezését illetően. A pozitivisták felfogás a klasszikus hermeneutikai módszert alkalmazza, amely kifejezetten a normaszöveget kívánja feltárni. Ez a koncepció az alkotmányt zárt rendszernek tekinti, amelynek a tartalmát az értelmezési módszerek meghatározott és körülhatárolható kánonjával kell kinyerni. Ezek szerint az alkotmány

---

⁷ BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam-és Jogtudományi Intézet, 196. o.

⁸ Vesd össze BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam-és Jogtudományi Intézet, 196–197. o.

⁹ BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, 1994. KJK, MTA Állam-és Jogtudományi Intézet, 197. o.

értelmezésére ugyanazok a törvények érvényesek, mint más jogszabályok értelmezésére. A klasszikus hermeneutikai szabályok, azaz a grammatikai, a logikai, a történeti, a rendszertani és a teleológiai módszerek jól bevált alkalmazásával lehet eljutni a norma tartalmához. Ezek együtt biztosítják a pontos értelmezést. Mindezek alapján a norma helyes tartalmát meg lehet találni, mivel az eleve adott, pontosan meghatározható a fenti eszközök segítségével.¹⁰

A topikus-problémaorientált verzió az alkotmányjogi konfliktusokra tekintettel kívánja a norma értelmét felfedni. Ezen megoldások közös jellemzője, hogy nem követi a klasszikus-hermeneutikai módszereket, mert ezek az alkotmány határozatlansága miatt nem vezethetnek kielégítő eredményre. Ehelyett, a releváns problémamegoldási szempontok (toposz) feltérképezését tartják szükségesnek, melyek a különböző megoldási lehetőségek mellett vagy ellen szólnak, ezek mérlegelése biztosítja a megoldás megtalálását. A cél tehát racionálisan indokolható és ellenőrizhető megoldás. Természetesen, a vonatkozó szempontok feltárása és ésszerű értékelése az értelmezést végzők előzetes megértésétől és konszenzusától függ.¹¹

Az integrációelméleti koncepció az alkotmányt mint valóságos alaprendet veszi alapul. Az alkotmány e szerint a koncepció szerint az igazságosság és az emberi méltóság szolgálatában álló rend. Az értelmezésnek más jogszabály-értelmezéstől eltérően rugalmasnak és kiegészítő jellegűnek kell lennie. Az alkotmány a szervezett társadalom mindennapjait hivatott szolgálni, ezért ez a cél határozza meg az alkotmányértelmezés vezérelvét.¹²

A legújabb magyar jogirodalomban Jakab szerint nincs alapvető különbség az alkotmányértelmezés és a jogszabályértelmezés módszere között. Dworkin morálisként ismert értelmezésre vonatkozó javaslatait kontrasztba helyezve saját elképzelésével gondolja tovább az objektív teleologikus értelmezés tanát. Álláspontja szerint helyes az, ha a jogalkalmazó más értelmezési kööttségekkel szemben nagyobb teret kap a norma tartalmának kiolvasztásához, hiszen a cél az, hogy a *ratio legis* érvényesüljön.¹³

Azt azonban Jakab is elismeri, hogy alapvető különbség az egyszerű jogszabályértelmezés és az alkotmányértelmezés között az, hogy az AB kidolgozott egy olyan rendszert, amelyben a precedenseknek különös jelentősége van.¹⁴ Ez a precedensrendszer nem azonos a *common law* jogrendű országokban működővel, de megköveteli azt az Alkotmánybíróságtól, és így nyilvánvalóan a rendes bíróságtól is, hogy csak akkor térjen el a korábbi ítéletben megfogalmazott álláspontjától, ha azt indokolni tudja. Az külön kérdés,

---

¹⁰ PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest, 2009. Dialóg-Campus, 125–126. o.

¹¹ PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest, 2009. Dialóg-Campus, 125–126. o.

¹² PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest, 2009. Dialóg-Campus, 125–126. o.

¹³ JAKAB András: *Az alkotmányértelmezés módszerei. Századvég*, 2008/47. 33. o.

¹⁴ Lásd erről bővebben: TÓTH Balázs: *Fundamentum*.

hogy a rendes bíróság az alapjogi bíráskodás során eltérhet-e az AB korábbi határozatában lefektetett elvi tételektől, ha az AB maga ezt megteheti. A precedensek általában keretet nyújtanak, de nem döntenek el az új esetet. A magyar alkotmányjogban az is nehézséget okoz, hogy a határozat indokolásának melyik része tekintendő kötelezőnek. Az AB nem tesz különbséget a *ratio decidendi* (az ügy eldöntéséhez szükséges érvek) és az *obiter dictum* (egyéb kapcsolódó megfontolások) jellegű érvek között.¹⁵

Összegzésképp az állapítható meg, hogy az alkotmányértelmezés mindenképpen más felkészültséget igényel a bíróktól, mint más jogszabályok értelmezése. Az alkotmányértelmezéshez legtöbb esetben a vonatkozó alkotmánybírói határozat alkalmazása elegendő, ám e határozatok értelmezéséhez is szükséges dogmatikai felkészültség. Az Alkotmány szabályainak értelmezése pedig mindenképpen más jellegű felkészültséget is igényel, mint ami más jogszabályok alkalmazásához szükséges.

2. Az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok alkotmányértelmezésének intézményes kapcsolatai

Magyarországon az Alkotmánybíróságról szóló törvény rendelkezéseinek megfelelően két ponton fonódik össze a rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezése. Az egyik a bírói kezdeményezés esete, a másik pedig az alkotmányjogi panasz.¹⁶

Az Abtv. 38. §-a szerint a bíró kötelessége, hogy az ügy felfüggesztése mellett az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezze, ha a perben alkalmazandó jogszabály alkotmányossági felülvizsgálatát kell elvégezni (bírói kezdeményezés). A hatályos szabályok szerint a bírák nem tagadhatják meg az álláspontjuk szerint alkotmányellenes rendelkezések alkalmazását, de kötelesek az ilyen feltételezett Alkotmányba ütközés esetén az AB-hoz fordulni, hogy az dönthessen a jogszabály alkotmányossága felől. Ezt a lépést a felek is kezdeményezhetik a bírónál az eljárás során. Egyes vélemények szerint ez a törvényi

¹⁵ JAKAB András: Az alkotmányértelmezés módszerei. *Századvég*, 2008/47. 12–13. o.

¹⁶ A rendes bíróság és az Alkotmánybíróság kapcsolatát befolyásolja még az a jogintézmény is, amelyet maga az Alkotmánybíróság alakított ki. Az Alkotmánybíróság a normakontroll eljárások keretében a határozat rendelkező részében alkotmányos követelményt állapíthat meg, ha ezt szükségesnek tartja. Ez a norma Alkotmánynak megfelelő tartalmát, értelmezését határozza meg. Az AB-nek ezt a gyakorlatát azért nem soroljuk az alfejezet által tárgyalt kategóriába, mert ez esetben – bár a bíróságok jogértelmezésére jelentős hatással van az alkotmányos követelmény, hiszen a rendelkező részben szereplő határozati tartalom mindenképpen erga omnes hatályú – az alkotmányos követelmény nem befolyásolja oly intézményes vagy közvetlen módon a két bíróság kapcsolatát, mint az alapjogi panasz, a bírói kezdeményezés vagy az élő jog doktrínája.

szabályozás elméletileg megfelelően biztosítja azt, hogy a bíróság csak alkotmányos jogszabályt alkalmazzon, illetve a jogszabályt alkotmányosan értelmezze.¹⁷

Az Abtv.-ben az utólagos normakontroll cím alatt szerepel ez az eljárás is, ami azt jelzi, hogy a kezdeményező személyétől eltekintve a normakontroll a testület előtt ugyanúgy folyik, mintha egy bárki által kezdeményezhető (actio popularis) absztrakt normakontrollról volna szó. Az Alkotmánybíróság ügyrendje¹⁸ annyit biztosít, hogy ezek az eljárások elsőbbséget élveznek az elbírálás idejének szempontjából, a várakozó indítványok sorából előreléphetnek.

Az Alkotmánybíráskodás jellege Magyarországon igen absztrakt, ebből fakad az, hogy a bírói kezdeményezések esetében is a konkrét üggyől függetlenül vizsgálja a testület a jogszabályt. A bírói kezdeményezések esetében elvileg az volna az AB feladata, hogy kihasználva a jogalkalmazás során felmerült alkotmányossági problémát, a jogalkalmazás kontextusában vizsgálja a jogszabályt. Erre azonban általában nem kerül sor. Ezt a hozzáállást az is mutatja, hogy a tárgyi összefüggésre tekintettel sokszor összevontan egy eljárásban bírálja el az AB a bírói kezdeményezéseket a bárki által kezdeményezhető absztrakt normakontrollra vonatkozó igényekkel. Az érvelési technika mellett a jogkövetkezmények tekintetében sem található következetes különbség az eljárások között, hiszen a bírói kezdeményezés esetében az AB külön rendelkezésben zárja ki az alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály konkrét ügyben történő alkalmazását (ez tehát formailag nem kötelezően kapcsolódik az alkotmányellenesség kimondásához), és absztrakt normakontroll esetében is kimondhatja az AB, hogy megtiltja az alkotmányellenes jogszabály konkrét ügyben való alkalmazását, ha ezt a kérelmező különösen fontos érdeke indokolja.¹⁹

A bírói kezdeményezésnek azonban a gyakorlatban súlyos nehézségei vannak.²⁰ A bíróságok azért nem szeretik igénybe venni ezt a lehetőséget és egyben kötelezettséget, mert az ügy felfüggesztése az eljárás súlyos elhúzódásához vezethet. Ez elsőfokon különösen megnehezíti a hatékony jogorvoslat elvének érvényesülését. A tényekhez az is hozzátartozik, hogy a felek is igen ritkán vetik fel az eljárásban, hogy a bíró kérjen alkotmányossági

¹⁷ Példákat lásd UITZ Renáta: Egyéni jogsérelmek és az Alkotmánybíróság. *Fundamentum*, 1999/2. 39. o.

¹⁸ 2/2009 (I. 12.) Tü. határozat az Alkotmánybíróság ideiglenes ügyrendjéről és annak közzétételéről egyeséges szerkezetben

¹⁹ D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008, Pallas, 138. o.

²⁰ Ennek eredménye, hogy igen ritkán érzik úgy a bíróságok, hogy ennek a kötelességüknek kell eleget tenniük, az Alkotmánybíróság ügyeinek csak igen kis hányadát teszik ki a bírói kezdeményezések, mintegy 2 %-át. www.mkab.hu.

kontrollt²¹, így a bíró ritkán kényszerül arra, hogy ilyenképp megakassza az ítélkezés folyamatát.²² Emellett jellemző az Magyarországon, hogy a bíróságok nem foglalkoznak alkotmányossági kérdésekkel, az Alkotmányt nem tekintik olyan alaptörvénynek, amelyet a jogszabályok értelmezésekor figyelembe kellene venni, ezért nagyon ritkán merül fel olyan helyzet, amelyekben a bíróság az ügy megoldását a jogszabály alkotmányellenességében és alkalmazásának kizárásában fedezné fel.²³

Jól példázza a bíróságok hozzáállását az eset, amelyben a felperes kezdeményezte a támadott közigazgatási határozat alapjául szolgáló jogszabály alkotmányossági vizsgálatát az eljáró bíróságnál. Ezt a kezdeményezést az első és a másodfokú bíróság egyaránt elutasította. A másodfokú bíróság érvelése szerint „*az elsőfokú bíróság helyesen mellőzte a felülvizsgálatra vonatkozó indítvány elutasításának indokolását, mivel indokolás esetén az elsőfokú bíróság normakontrollt végzett volna, erre pedig nincs hatásköre*”. Az érvelés formállogikai szempontból figyelemre méltó, ám nyilvánvalóan kiüresíti a bírói kezdeményezés jogintézményét. Amely léte- ha már a formállogika mentén haladunk – a hatályos jogszabályok szerint vitathatatlanná teszi azt, hogy a rendes bíróságoknak az alkotmánynak megfelelően kell értelmezniük a vonatkozó jogszabályt, és fel kell ismerniük, ha ez nem lehetséges, így a jogszabály alkotmányellenes. Visszatérve ezzel szemben a bíróság kiragadott határozatára hozzátesszük, hogy a Legfelsőbb Bíróság is elfogadta a másodfok érvelését, kiegészítve azzal, hogy a bírói kezdeményezésre vonatkozó javaslat elutasításának indokolásával azt kellene megállapítani, hogy a jogszabály nem alkotmányellenes. Ez pedig nyilvánvalóan normakontroll, amire a rendes bíróságoknak nincs hatásköre.²⁴ A bírói kezdeményezés jelenlegi formában tehát aligha alkalmas arra, hogy a konkrét esetekben biztosítsa az alkotmányellenes jogszabály alkalmazhatatlanságát.

²¹ Olyan bírói álláspont is létezik (BH1992.34.) amely szerint ilyen kezdeményezés azért is felesleges, mert ez alapján a per felfüggesztésére a Polgári Perrendtartás nem is nyújt lehetőséget. A gyakorlatban azonban látszik, hogy mindezek ellenére is sok bíróság lehetőséget nyújt arra, hogy a peres fél kérelmére az eljárást ilyen címen felfüggeszse. Lásd: PKKB 20 K.66.206/93/8. Fővárosi Bíróság 33.824/1997/2. Fővárosi Bíróság 1.k.30.962/2006.

²² PATAKI ANDRÁS – HANÁK ATTILA: „Nem tartanám szerencsésnek a rendesbírók döntéseinek felülvizsgálatát az Alkotmánybíróság részéről.” Pataki Árpáddal Hanák András beszélget. – *Fundamentum*, 2010/1.

²³ D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008, Pallas, 144. o.

²⁴ BH 1994. 448. Erre a BH-ra később is hivatkoztak. Pl. EBH 2000.323. illetve Fővárosi Bíróság 22.K.31.993/2002. Összefoglalóan és más példákkal is lásd D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008, Pallas, 147. o.

Az eljárást felfüggesztő végzés felülvizsgálhatóságával kapcsolatban fellángoló vita is arra mutat rá, hogy sok esetben a bíróságok szerint az, hogy teljesítsék a jogszabályban meghatározott kötelességüket, azaz észleljék az alkotmányellenességet, és elbírálják az észlelés jogszerűségét másodfokon, hatásköri kérdéseket vet fel. Úgy tűnik, hogy a bíróságokat igencsak zavaró körülmény az, hogy a bírói kezdeményezések és azok jogszerűségének elbírálása esetében legtöbbször alkotmányjogi érvelésre kényszerülnek.²⁵

A bírói kezdeményezés mellett az Abtv. 48. §-ában foglalt alapjogi panasz a másik olyan megoldás, amely intézményes kapcsolatot biztosít a rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlata között. Bár az AB-ről szóló törvény külön cím alatt szabályozza az alapjogi panaszt, nem ad sok útmutatást a jogintézmény jellegére nézve. Az biztos, hogy olyan esetekben lehet az AB-hez sikerrel fordulni, amelyekben alkotmányellenes jogszabály alkalmazása folytán született a panaszos számára kedvezőtlen ítélet. A fent ismertetett német típusú alapjogi panasszal szemben, ahogy azt már fentebb jeleztük is, a magyar verzió a jogalkalmazás alkotmányossági felülvizsgálatára általában nem alkalmas, ezzel szemben arra hivatott, hogy azokat az eseteket orvosolja, amelyekben az alkotmányellenes ítélet az alkotmányellenes jogszabály alkalmazásának a következménye volt.

Az AB gyakorlata szerint a jogerős ítélet kihirdetésétől számított hatvan napon belül lehet élni ezzel az alkotmányossági kontroll-lehetőséggel. Értelmezési kérdésként fogalmazódott meg az Abtv.-vel kapcsolatban, hogy vajon az AB-hez fordulás előtt ki kell-e meríteni a panaszosnak a rendkívüli jogorvoslati lehetőségeket is, hogyan illeszkedhet a felülvizsgálat rendszerébe az alapjogi panasz. Végül a fenti megoldás született. Ez azért jelentős tény, mert így már a jogerős ítéletet követően elválik egymástól az alkotmányossági felülvizsgálat és a rendes felülvizsgálat a jelenlegi rendszerben. Ez az értelmezés tehát azt hangsúlyozza, hogy ha alkotmányossági kérdéstről van szó, akkor az AB-hoz kell fordulni jogorvoslatért, míg más –törvény által meghatározott körben – a Legfelsőbb Bírósághoz. A hatályos rendszerben az alkotmányossági kontroll – hangsúlyozzuk – csak akkor lehetséges azonban, ha az alkalmazott jogszabály alkotmányellenessége merül fel.

Maga az Abtv. nem tartalmaz külön szabályokat a panasz alapján lefolytatott eljárásra, vagy annak rendes bírósági eljárásra vonatkozó jogkövetkezményeire. Ennek következményeképp igen nehéz volt érvényt szerezni az AB határozatának még akkor is, ha az AB kimondta, hogy a konkrét ügyben nem alkalmazható az alkotmányellenes jogszabály.

---

²⁵ BITSKEY Botond.: Mikor forduljon a bíró az Alkotmánybírósághoz? Jogtudományi Közlöny 2004/10. 335. o.

Ezért állapította meg az AB 23/1998. (VI. 9.) AB határozatában, hogy mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség áll fenn, és a jogalkotónak gondoskodnia kell arról, hogy teremtsen meg konkrét ügyben az alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály alkalmazásának visszamenőleges kizárására irányuló indítványt. E feladatának az Országgyűlés úgy tett eleget, hogy a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt egy új fejezettel egészítette ki.²⁶

Az alkotmányjogi panasz jogkövetkezménye azonban egyes esetekben még így sem egyértelmű. A Fővárosi Munkaügyi Bíróság esete és az azt felülbíró Legfelsőbb Bírósági ítélet mutatja, hogy hogyan a fentiekből következően hogyan keveredik az absztrakt utólagos normakontroll és az alapjogi panasz esetében meghatározott jogkövetkezmény. A munkaügyi bíróság úgy ítélte meg ebben az esetben, hogy mivel az AB határozatában kimondta egy társadalombiztosítási jogszabály alkotmányellenességét, az alkotmányellenes jogszabály alkalmazásának tilalma minden folyamatban lévő ügyre vonatkozik. Ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság felhívta a figyelmet az alapjogi panasz sajátosságára, nevezetesen arra, hogy a hatályos szabályozás szerint fennállhat olyan helyzet, amikor a már alkotmányellenesnek nyilvánított jogszabályt kell a bíróságnak továbbra is alkalmazni az alapjogi panaszban megjelölttől eltérő ügyekben. *„[A]z alkotmányjogi panasszal érintett egyedi esetben volt alkotmányellenes az ott alkalmazott társadalombiztosítási jogszabály, ezért az a perbeli konkrét ügyben nem alkalmazható. Az Alkotmánybíróságok által vizsgált jogszabályok hatályát visszamenőleg az Alkotmánybíróság határozata nem érintette, alkalmazásukat a bíróság nem minősítheti jogszabálysértőnek azzal az indokolással, hogy más korábbi jogszabályok alkalmazásával a nyugdíj összege kedvezőbb.”*²⁷

Igaz tehát, hogy van olyan eset, amelyben a jogszabály nem csak az alapjogi panasszal érintett esetben volt alkotmányellenes, hanem minden hasonló ügyben alapjogsértő volt, az Alkotmánybíróság csak az alapjogi panaszos esetében zárja ki visszamenőlegesen az alkotmányellenes jogszabály alkalmazását. Az Alkotmánybíróság maga is kimondta, hogy ilyen esetben az alkotmányellenes jogszabályt a bíró köteles alkalmazni.²⁸

Az alapjogi panasz szabályozásának ez a szegmense arra mutat rá, hogy elviekben mégis el kellene különülni az alkotmányjogi panaszt az absztrakt normakontrolltól a tekintetben, hogy itt a szóban forgó eset konkrét kontextusában kellene vizsgálni a jogszabály

---

²⁶ Az alkotmányjogi panasz alapján alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály konkrét esetben történő alkalmazhatóságának visszamenőleges kizárására irányuló eljárás megteremtéséről szóló 1999. évi XLV. törvény.

²⁷ LB Mpk.II.10.149/2003/4.

²⁸ 1475/B/1995. AB határozat.

alkotmányosságát és nem absztrakt módon. Az absztrakt normakontroll és az alapjogi panasz zűrös kapcsolatára mutat rá az is, hogy az Alkotmánybíróság kimondta, vissza kell utasítani az alapjogi panaszt, ha a panasz alapjául megjelölt jogszabály alkotmányosságát más eljárásban már elbírálta.²⁹ Ez azt mutatja, hogy nem minden esetben lehet alkotmányossági felülvizsgálatot kérni abban az esetben, ha alkotmányellenes ítélet született egy alkotmányellenes jogszabály alkalmazásának következtéseképpen. Az alkotmányjogi panasz gyengéit legvégső soron pedig az mutatja, hogy az AB nem minden esetben mondja ki az alkotmányellenes jogszabály alkalmazásának visszamenőleges kizárását, csak akkor, ha ehhez az indítványozónak különösen fontos érdeke fűződik.³⁰

A hatályos szabályok alapján elenyésző azon esetek köre, amelyekben alapjogi panasszal él a peres fél. 1999-2007-ig az AB összesen 13 esetben adott helyt alapjogi panasznak, ennek következtében 28 peres ügyben mondták ki az alkotmányellenes jogszabály alkalmazhatóságának visszamenőleges kizárását.³¹ Ez nem teszi ki az AB ügyterhének 1 %-át sem. Ez a rendszer tehát elméletileg is visszautasítja, hogy az AB a rendes bíróságok alkotmánynak megfelelő jogszabályértelmezését felülvizsgálhassa, és a gyakorlatban sem alkalmas arra, hogy a bírói hatalmi ág alkotmányossági ellenőrzését megvalósítsa.

Logikai ellentmondás is megfigyelhető a fentiek alapján az alapjogi panasz és a bírói kezdeményezés között. A bírói kezdeményezés intézménye ugyanis pontosan azt kívánja meg a bírótól, hogy észlelje az alkotmányellenes jogszabályt, és a jogszabályt megsemmisítés végett az Alkotmánybírósághoz küldje az ügy felfüggesztése mellett. Ezzel szemben áll az alapjogi panasz kapcsán fent említett példa, amelyben kimondta az Alkotmánybíróság, hogy a már alkotmányellenesnek ítélet jogszabályt is alkalmaznia kell a bíróságnak akkor, ha az alapjogi panaszra válaszul született megsemmisítő határozat csak az adott ügyben zárta ki az alkotmányellenes jogszabály alkalmazását. Levonható így az a következtetés, hogy a horizontális hatállyal kapcsolatos álláspont kialakításakor nem érdemes ragaszkodni a bíróság és az Alkotmánybíróság közötti intézményes kapcsolatrendszer megőrzéséhez.

Fontos szerepe lehetne az AB által kialakított „élő jog” elméletének is a rendes bíróság Alkotmánynak megfelelő ítélkezési gyakorlata kialakításában. Ez a tényező sem alkotmányi, sem törvényi szinten nem szabályozott, mégis témánk szempontjából nagy jelentőséggel bír. Az AB az olasz jogból kölcsönzött „élő jog doktrína” szerint megvizsgálhatja és

²⁹ 442/D/2000. AB végzés.

³⁰ Pl. 59/1993. (XI. 29.) AB határozat.

³¹ D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008, Pallas, 143. o.

megsemmisítheti azt a joganyagot, amelyet a jogalkalmazók rendszeresen és tendenciaszerűen az alkotmánnyal ellentétesen értelmeznek. Ennek az elvnek a gyökerei hasonlóak az Alkotmány közvetett hatályának elméleti alapjaihoz. Mindkettő bázisa az az elvárás, hogy a rendes bíróságok a jogi normákat az alkotmánnyal összhangban értelmezzék. Az „élő jog doktrínáját” az AB sokáig figyelmen kívül hagyta, és a jelenlegi gyakorlatban is ritkán fordul elő, bár azoknak a nem oly régi AB-i határozatoknak adja elvi alapját, amelyekben az AB alkotmányellenesnek ítélte és megsemmisítette a Legfelsőbb Bíróság alsóbb bíróságokra nézve kötelező jogegységi határozatait.³² Ez a gyakorlat segít a rendes bíróságok alkotmányos jogértelmezésének kikényszerítésében.

Összegzésképp az állapítható meg, hogy bár léteznek olyan eljárások a hatályos jogban, amelyeknek az a célja, hogy ne születhessen alkotmányellenes ítélet a bíróságokon, a gyakorlatban igen ellentmondásosak és talán pontosan ezért kevésbé közkedveltek ezek a jogorvoslati eszközök. Azt azonban érdemes kiemelni, hogy a jogalkotó elismerte azt a célt, hogy gondoskodjon a rendes bírói ítéletek alkotmányosságáról és az alkotmányellenes ítélet orvoslásáról még akkor is, ha szűk körben határozta meg ezeket a jogorvoslati lehetőségeket. A fent ismertetett visszasságok miatt felvethető a jogszabály módosítás szükségessége³³, jelen alfejezet azonban arra szorítkozott, hogy bemutassa a hatályos rendszert, működésében. Mindezen sajátosságok figyelembevételével a dolgozat utolsó részében megvizsgáljuk, hogyan lehet egy kedvezőbb hatalommegosztást elérni az alapjogvédelem kérdésében és ez miért is volna fontos.

3. Hatalommegosztás az alapjogérvényesítésben

A hatalommegosztás az állami hatalom fő funkcióinak elválasztását, különböző állami szervekre való elosztását, és ezek között a kölcsönös egyensúlyban tartást és ellenőrzést jelenti.³⁴ Fontos követelmény, hogy a kompetencia-megosztás világos legyen, ezért is rögzítik az alkotmányok és a törvények, hogy mely hatalmi ágaknak milyen feladatai vannak, és melyek az összeférhetlenségi szabályok. A jogállamiság lényeges pontját jelentő hatalommegosztás alapvető célja, hogy megakadályozza a hatalomkoncentrációt, azaz azt, hogy egyes

³² 42/2005. (XI. 14.) ABH, 2005, 504. o.

³³ Erre tesz konkrét javaslatot Halmai Gábor. D. TÓTH Balázs, ENYEDI Krisztián, HALMAI Gábor, NÉMET Attila, POLGÁRI Eszter, SÓLYOM Péter: *Alkotmányos és nemzetközi emberi jogi követelmények a rendes bíróságok gyakorlatában*. In FLECK Zoltán (szerk.): *Bíróságok a mérlegen*. Budapest, 2008, Pallas, 163-164. o.

³⁴ SÁRI János: *A hatalommegosztás*. Budapest, 1995. Osiris Kiadó; PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. 2009. Dialóg-Campus, 149. o.

intézmények, az azokban dolgozó tisztviselők határozzák meg a folyamatokat mindennemű ellenőrzés nélkül.³⁵ Végső célja pedig az, hogy ezzel megakadályozza a szabadságkorlátozást.³⁶ A hatalommegosztás lényege azonban az is, hogy a hatalommal rendelkező szervek együttműködjenek az egységes célok szolgálatában. E célok közül a legfontosabb az alkotmányban foglaltak érvényesítése.

Alkotmányunk pillanatnyilag azt mondja ki, hogy az Országgyűlés Magyarország legfőbb államhatalmi szerve. A bírókat a nép, a Magyarországon együtt élő nemzetek közössége nem közvetlenül választja, a rendes bírókat mégcsak nem is az Országgyűlés, hanem a köztársasági elnök nevezi ki Magyarországon. Mindezek mellett – az Alkotmány szövege ellenében – az Alkotmánybíróság értelmező gyakorlata azt mutatja, hogy funkciójának legitim ellátása során nem tehető hatalmi különbség az Országgyűlés, a végrehajtó és a bírói hatalom között.³⁷ A legfőbb hatalmi szerv tehát nem jogosult arra, hogy például felülbírálja a bíróságok egyedi ügyekben hozott határozatait, vagy éppen a Kormány döntéseit. A hatalmi ágak elviekben egyenlő súlyúak. Abból a szempontból tekinthető legfőbb hatalmi szervnek az Országgyűlés – bár tudjuk, hogy ez a fordulat az 1989 előtti alkotmányszövegből maradt ránk –, hogy a törvényhozás alkotmányi keretei között megalkotott jogszabályokkal elviekben megalapozza azt, hogy Magyarországon mi a jog.

Már az ókorban – különösen Platón és Arisztotelész tanaiban – találhatunk arra vonatkozó utalásokat, hogy a hatalommal való visszaélés elkerülésére közhatalmi eljárási eszközöket kell igénybe venni. A XVII.-XVIII. században a természetjogtan képviselői (Althusius, Pufendorf, Locke) ismét vizsgálták ezt a kérdést az abszolút monarchiára adott reakcióként. A klasszikus hatalommegosztás tanának Charles de Montesquieu mondható. Álláspontja szerint az egyén szabadságának a megőrzése csak akkor lehetséges, ha a törvényhozást, a végrehajtást és a bíraskodást elválasztjuk egymástól.³⁸

Az USA alkotmányában is megfogalmazódott ez a gondolat (1787), amely ma is vezérlőelve a demokratikus jogállamoknak. A *cheks and balances* rendszere, amely kiegészíti a hatalmi ágak elválasztását (*separation of powers*) garantálja, hogy a hatalmi ágak kölcsönösen függjenek egymástól. A XIX. században az alkotmányos monarchiák alkotmányjoga módosította ezt az elképzelést, saját képerre formálta: az uralkodót és a

---

³⁵ A hatalommegosztás alapvető szerepét megkérdőjelezi sok hatalommegosztás nélkül is sikeresen működő demokrácia, például Kanada példája.

³⁶ SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*. Budapest, 1995. MTA–KJK, 108. o.

³⁷ JAKAB András (szerk.): *Az alkotmány kommentárja*. Budapest, 2009. Századvég 200-202.. o.

³⁸ MONTESQUIEU, Charles de: *A törvények szelleméről*. 1748. 248–249. o.

népképviseletet együttesen illette meg a törvényhozó hatalom, a végrehajtó hatalom pedig az uralkodónál és a kormánynál volt.³⁹

A XX. század elején a végrehajtó hatalom gyengülése és ezzel a bírói hatalom felértékelődése figyelhető meg. A XX. században például a közigazgatási döntések bírói felülvizsgálata jelentkezett nóvumként, amely átalakította a hatalommegosztás egész rendszerét, ugyanis korábban nem lehetett arról szó, hogy a végrehajtó hatalmat a bíróság ilyen módon ellenőrizze. Az alkotmánybíráskodás megjelenése tovább erősítette ezt a tendenciát.⁴⁰

A hatalommegosztás eszméjének megszületése óta a hatalommegosztás konkrét szabályai térben és időben sokat változtak, a hatalom kiegyensúlyozására való törekvés alkalmazkodott a kor szelleméhez. Ebből az a következtetés vonható le, hogy nem kell feltétlenül a hatalommegosztás jelenlegi szabályaihoz igazítani a bíróságok feladatát az alkotmány szabályainak érvényesítésével és az ezzel járó alkotmányértelmezéssel kapcsolatban, mert a hatalommegosztás eszköz az állam elsődleges céljának, az alapvető emberi jogok védelmének megvalósításához.

A konkrét hatalommegosztási szabályokat úgy kell kialakítani, hogy azok a lehető legjobban szolgálják az alapjogvédelmet. Ez együtt járhat adott esetben azzal, hogy a rendes bíróság mint harmadik hatalmi ág olyan feladatot is kap, amely korábban elsősorban a törvényhozó feladata volt. Az alkotmánybíráskodással rendelkező államok esetében ez a változás általában azzal is jár, hogy a rendes bíróságok alkotmányértelmező, az egyes esetekre vonatkozóan az alkotmánynak megfelelő szabályokat felállító, jogot alakító döntései az alkotmánybírók által felülvizsgálhatóvá válnak.

A jogalkotó feladata az, hogy olyan szabályokat alkosson, amelyek az alkotmány alapján kibontják az alapvető emberi jogokra vonatkozó részletszabályokat. Az sem tagadható azonban, hogy a bíróság jogot fejleszt. A német bírósági törvények például ki is mondják, hogy a jogfejlesztés hagyományosan a rendes bíróságok hatáskörébe tartozik.⁴¹ Ezt a hatáskört a német perrendtartások is kifejezetten nevesítik. Ez a feladatmegosztás felel meg az Alaptörvénynek.⁴² A *Schumann-formula* értelmében a hatalommegosztás

³⁹ CONSTANT, Benjamin: *A régiék és a modernék szabadsága*. Budapest, 1997. Atlantisz Könyvkiadó. 86. o.

⁴⁰ PETRÉTEI József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. 2009. Dialógus-Campus Kiadó, 163. o.

⁴¹ A bíróságok szervezetéről szóló törvény 132. § (4) bekezdés.

⁴² KENNTNER, Marcus: Das Bundesverfassungsgericht, die Kontrolle fachgerichtlicher Entscheidungen und die Verwaltungsgerichtsbarkeit 12. In UMBACH, Dieter – CLEMMENS, Thomas – DOLLINGER, Franz-Willhelm (szerk.): *Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Mitarbeiterkommentar und Handbuch*. Heidelberg, 2005. C. F. Müller Verlag. 11. o., Idézi ZAKARIÁS Kinga: A rendes bíróságok határozatainak alkotmányossági

alkotmányosságának vizsgálata arra irányul, hogy a rendes bíróság által alkotott jogot a törvényhozó alkotmányos úton megalkothatta-e. Ha a Parlament nem jogosult egy adott életviszony szabályozására, akkor azt a bírói jogfejlesztés sem érintheti. A bíróságoknak az Alaptörvényben foglaltaknál fogva tilos a törvényhozói akaratot a jogfejlesztő értelmezés eszközével elferdíteni, és az alapjogot a törvényhozó által megengedett mértéken túl korlátozni.⁴³

Hatáskör túllépése miatt alkotmányellenes lehet a bírósági döntés, ha a bíró oly módon jutott az Alkotmánynak megfelelő megoldáshoz, hogy figyelmen kívül hagyta a bíró számára a jogtalálás (jogalkotás) esetére kijelölt alkotmányjogi határvonalat.⁴⁴ A jogfejlesztés tehát egy alkotmányos demokráciában nem jelenthet olyan jellegű jogalkotást, mint a törvényhozó jogalkotása. A jogfejlesztés azonban nem elhanyagolható vagy elvetendő bírósági feladat az alapjogi bírászkodás terén sem.⁴⁵

A bíró tehát az alapjogi bírászkodás során megállapíthatja az alapjog mindenkori tartalmát, de alapjogot nem korlátozhat. Az alapjog korlátjának egyes adott esetre vonatkozó megállapítása legtöbbször azonban az alapjog tartalmának a feltárása, és nem az alapjog korlátozása. Eképp a bíróság ítélete nem ütközik abba a legtöbb alkotmányos demokráciában megjelenő tilalomfába, miszerint az alapjogok csak törvényben korlátozhatóak.

A bíró által alkalmazandó jogszabály alkotmányosságának elbírálása, és a következmények megállapítása két fő hatalommegosztási modellben történik. Van olyan megoldás, amelyben ha a bíróságban alkotmányértelmezés, alkotmányossági vizsgálat során kétely merül fel egy jogszabály alkotmányosságával kapcsolatban, alkotmánybírósághoz kell fordulnia alkotmányértelmezés végett az eljárás felfüggesztése mellett. Ezzel szembeállítható az a modell, ahol az alkotmánybírászkodás a rendes bíróságok feladatkörében marad. Ebben az esetben az alkalmazandó jogszabály alkotmányosságát a bíró hivatott eldönteni, és félre is teheti a jogot, amely álláspontja szerint alkotmányellenes. Ebben a rendszerben a legfelsőbb bíróság jogorvoslati fórumként, végső alkotmánybíróként jelenik meg.

Az alkotmányértelmezés hatalmi ágak közötti elosztására vonatkozóan három elmélet alakult ki. Az első csoport (Thomas Jefferson, Andrew Jackson és Edwin Meese) álláspontja

---

felülvizsgálata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogtudományi Közöny*, 2010/2. 98., 100. o.

⁴³ 63 *BVerGE*, 266 (289) Ford. ZAKARIÁS Kinga: A rendes bíróságok határozatainak alkotmányossági felülvizsgálata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogtudományi Közöny*, 2010/2. 98., 101.

⁴⁴ *BVerGE* 34, 269., (280) Ford. ZAKARIÁS Kinga: A rendes bíróságok határozatainak alkotmányossági felülvizsgálata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogtudományi Közöny*, 2010/2. 98., 101., o.

⁴⁵ SONNEVEND Pál: Az alapjogi bírászkodás és korlátai. 4 *Fundamentum*, 1998. 79–84. o.

szerint minden állami szerv a saját hatáskörében és feladatkörében eljárva értelmezi az alkotmány rendelkezéseit: nincs autoritativ értelmező. Egy másik felfogás szerint az alkotmányossági kérdések aszerint is csoportosíthatóak, hogy melyikre melyik hatalmi ág jogosult választ adni. Tehát nem mindig az alkotmánybíróság az, amely a végső döntést meghozza. A harmadik felfogás szerint az alkotmányosság alapvető attribútuma, hogy az alkotmánybíróság az alkotmányértelmezés monopóliuma.⁴⁶

A magyar jogirodalom sokszor foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok hatáskörét hogyan kell elhatárolni az alkotmány érvényesítésével kapcsolatos teendők tekintetében.⁴⁷ Az Alkotmány több rendelkezése szól a bíróság szerepéről és feladatáról. Legfontosabb az Alkotmány 50. és az 57. §.⁴⁸ Az alapjogi bíráskodás Magyarországon a rendes bíróságok kezében van, mivel a polgári illetve büntető eljárásról szóló törvénykönyvünk rendelkezése szerint az AB ítélete az alapjogi panasz után perújítás jellegű jogorvoslat alapjául szolgál. A bírói kezdeményezés esetében pedig szintén végső soron a rendes bíró hozza meg a döntést, amelyben betartja az erga omnes kötelező alkotmánybírósági határozatot. Értelemszerűen, az új eljárásban már nem alkalmazza a megsemmisített jogszabályt, ám mindezek mellett ő dönt a jogvita elbírálásáról.

Magyarországon a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatot hozhat, amelyben az alsóbb bíróságokra nézve kötelező jelleggel rendelkezik egy jogszabály értelmezéséről és ennek megfelelő alkalmazásáról akkor, ha az alsóbb bíróságok gyakorlata nem egységes. Az AB nem oly régi határozatában kimondta, hogy jogosult ezeknek a jogegységi döntéseknek a felülvizsgálatára. Ez nem konkrét jogorvoslat, hiszen lezárt egyedi ügyeket nem érint, mégis előrelépésként értékelhető tekintetben, hogy az állam elismerje: a bíró jogfejlesztést folytat, ami a jogalkotással hasonló súlyú lehet egyes konkrét egyedi esetekre nézve. E jogfejlesztés

⁴⁶ Az álláspont kifejtését lásd ALEXANDER, Larry – SCHAUER, Friedrich: On extrajudicial constitutional interpretation. *Harvard Law Review*, 1997. 110 (7) 1359–1387. o.

⁴⁷ Lásd például: HALMAI Gábor: Az alkotmányjogi panasz – jelen és jövő. *Bírák Lapja*, 1994/3–4.; POKOL Béla: A jogalkalmazás alkotmányjogiasítása. In POKOL Béla: *Jogelmélet és Joggyakorlat*. Budapest, 2000, Rejtjel, 95–108. o.; GADÓ Gábor: *Az alkotmányjogi panasszal és a jogegységi határozattal összefüggő szabályozási kérdések*. *Magyar Jog*, 2000. 531–544. o.

⁴⁸ Alkotmány 50. § (1) A Magyar Köztársaság bíróságai védik és biztosítják az alkotmányos rendet, a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogait és törvényes érdekeit, büntetik a bűncselekmények elkövetőit. (2) A bíróság ellenőrzi a közigazgatási határozatok törvényességét. (3) A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak és politikai tevékenységet nem folytathatnak.” Alkotmány „57. § (1) A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. (5) A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.”

keretei azonban mások, mint a törvényhozó jogalkotási felhatalmazása. Ez nem indok viszont arra, hogy az alkotmányozó ne vonja alkotmányossági szempontból ellenőrzés alá a bírói hatalmi ágat akkor, amikor a törvényhozó esetében szükségesnek tartaná ezt a lépést.

Magyarországon az Alkotmány 8. § (2) bekezdése kimondja, hogy az alapjogok csak törvényben korlátozhatóak. A bírói jogfejlesztést mindenképpen ennek az alkotmányos rendelkezésnek a betartásával kell végezni. Ez határozza meg a bíróságok számára az alapjog értelmezésének, tartalma megállapításának a kereteit. Ha tehát egy életviszony szabályozásáról a törvényhozó nem rendelkezett vagy alkotmányosan nem rendelkezhet, akkor ezt a „bírói jog” sem érintheti. Mindemellett a bírói jog nem állapíthatja meg az alapjog tartalmát a törvényhozó és a jogszabály alkotmányosságát megítélő Alkotmánybíróság gyakorlatától függetlenül. A bírónak joga van arra, hogy az alapjog tartalmát megállapítsa és annak értelmében hozza meg ítéletét, de nincs alkotmányi felhatalmazása arra, hogy egy jogviszonyt a jogalkotótól függetlenül szabályozzon. A hatalommegosztás mellett a hatalmi ágak elválasztása mint alkotmányos elv ugyanis azt jelenti, hogy a fentiek szerint minden hatalmi ágnak megvan a sajátos funkciója.

A jurisdikciós felfogás szerint a bíróság a normát kizárólag alkalmazza. Az ezzel ellentétes felfogás szerint a jogfejlődés de facto a bíró alkotta jog útján jön létre, hiszen a bíró feladata, hogy a törvény szavaiból egy szabályt és az alapján döntést vezessen le. Hermann Isay szerint a törvényhozó alkotta szöveget a bíró teszi normává. A német egzisztencialista filozófia is hangsúlyozza a bíró szerepét a jogképződésben (Werner Maihofer).

A bírói döntések vizsgálatakor azért mindenképpen abból kell kiindulni, hogy a jogszabályoknak irányadó jellegük van a jogalkalmazásban. Végző soron a bíróság mondja meg, hogy mi az érvényes jog tartalma. Az Alkotmánybíróság többször hangsúlyozta, hogy a másik két, politikai jellegű hatalmi ággal szemben a bírói hatalmi ág állandó és semleges. A bíróságok a törvényeket és az igazgatási normákat önállóan értelmezik. A bírói jogalkalmazás független a politikai változásoktól, koherenciáját folyamatossága, hagyományai és az elmélettel való szoros összefonódása segíti elő.⁴⁹

A bírói jogértelmezés azonban nem feltétlenül normatív erejű, illetve sohasem úgy normatív, ahogy a törvényi rendelkezések. A normativitás jegyeit fedezhetjük fel akkor, ha következetes és állandó bírói gyakorlat alakul ki egy adott jogértelmezésre. Magyarországon a Legfelsőbb Bíróság a jogfejlesztésre felhatalmazott szerv. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény 24. § (1) bekezdése szerint a Magyar

---

⁴⁹ 38/1993 (VI.11.) AB határozat, ABH 1993.

Köztársaság legfőbb bírói szerve a Legfelsőbb Bíróság. Az LB e törvény 25. § c) pontja értelmében a bíróságokra kötelező jogegységi határozatokat hoz. A jogegységi határozatot a Magyar Közlönyben a jogszabályokkal együtt közzé kell tenni. Sokszor a gyakorlatban hasonló rangot élveznek egyes kollégiumi állásfoglalások is, bár azok közzététele a jogegységi határozatokétól eltér és nem is a törvény erejénél fogva érik el e rangjukat.

A Legfelsőbb Bíróság a bíróságok elvi irányítását de facto jogszabályi alakban végzi. Ezeket a bíróságok részben jogszabályi kötelezettségükből fakadóan, részben szokásjogból szinte maradéktalanul követik. Ez a jogfejlesztés egyes esetekben még ellentétes is lehet a jogszabály szövegével, és egy esetleges alkotmánybírói eljárásban akár felül is kerekedhetnek a törvényhozó alkotta jogon, ha az Alkotmánybírói eljárás a rendes bíróság jogértelmezését tekinti alkotmányosnak a normaszöveggel szemben.⁵⁰

Mindezek alapján megállapítható, hogy a bíróság az alkotmányos demokrácia jogállami keretei között jogosult arra, hogy értelmezze és alkalmazza az Alkotmányt és a benne foglalt alapvető emberi jogi rendelkezéseket. Ennek keretei is kiolvashatóak az Alkotmányból. A bíróság előtt mindennek értelmében lehet hivatkozni az Alkotmányra akkor, ha valakiek alapvető emberi joga sérül, közvetlenül, más jogszabály megjelölése nélkül és közvetetten, más jogszabály értelmezésekor egyaránt. A bíró nem terjeszkedhet túl azonban az Alkotmány hatalommegosztási elvei alapján őt megillető hatalmon és funkción, feladaton. Ez azt jelenti, hogy csak olyan mértékben folytathat jogfejlesztést, amely nem összeférhetetlen egy adott kérdésben a törvényhozó alkotmányos kompetenciájával és az Alkotmánybírói eljárás vonatkozó gyakorlatával. Mindemellet szükséges az, hogy a jogalkotási folyamatok mellett a bírói jogfejlesztésnek is legyen valamiféle alkotmányossági kontrollja. Ez következik az Alkotmány különös védelmet élvező alaptörvény jellegéből egy jogállamban.

Mindemellet nem haszontalan, ha a jogalkotó az Alkotmány fent ismertett hatalommegosztási szabályainak megfelelően rögzíti az Alkotmányban az Alkotmány rendes bírói alkalmazásának kereteit. A jogalkalmazás számára mindenképpen hasznos fogódzó volna, ha konkrétan meghatározásra kerülne, hogy az Alkotmánynak mint alaptörvénynek megfelelően kell értelmezni és alkalmazni a jogot. Ez elviekben magában foglalja azt is, hogy a bírónak joghézag esetében alkalmaznia kell közvetlenül az Alkotmányt annak érdekében, hogy az egyedi esetben alkotmánynak megfelelő döntés születhessen. Mindezt olyan módon kell tennie, hogy az konform legyen az Alkotmánybírói eljárás alkotmányértelmezésével, és ne

⁵⁰ Ezt az összefoglalást a bírói jogról bővebben lásd LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog*. Budapest-Pécs, 2002, Dialóg–Campus, 170–174. o.

lépje túl a törvényhozó kompetenciáit. A hatályos pozitív jogra nézve mindebből az következik, hogy jelen formájában értelmét veszíti a jelenleg az Abtv. 38. §-ában foglalt bírói kezdeményezés jogintézménye, viszont szükségessé válik a német típusú alapjogi panasz bevezetése.

A Magyarországon jelenleg hatályos rendszerben az Abtv. 38. §-ának következtében, és a gyakorlatban érvényesülő bíráskodási trendek miatt – a rendes bíróság eljárása megakad, ha az alkalmazandó jogszabály vélhetően alkotmányellenes, vagy elméletileg akkor is, ha nincs olyan jogszabály, amely az esetben alkotmányos megoldáshoz vezet (bár az AB jelenlegi gyakorlata azt mutatja, hogy a bírói kezdeményezések érdemi elbírálásra nem fogadhatóak be, ha a kérelem mulasztás megállapítására irányul). Ilyen esetekben nem születhet döntés az Alkotmánybíróság közbenjárása nélkül, ami azt jelenti, hogy vannak olyan helyzetek, amelyek jelenleg feloldhatatlanok a hatalmi ágak hármas rendszerében. Nem felejtjük el, hogy ebben az esetben is a bíróság hozza meg a határozatát végső soron, az Alkotmánybíróság döntését követően, de felhívjuk a figyelmet arra, hogy a hatályos pozitív jog szerint vannak olyan jogi helyzetek, amelyek nem oldhatóak meg az alkotmánynak megfelelő, hármas államhatalmi struktúrában. Ez nem kívánatos jelenség, amelynek kiküszöbölésére a fenti javaslat alkalmas lehet.

Benjamin Constant volt az, aki azzal kísérletezett, hogy a jól ismert, három hatalmi ágra tagozódó államhatalmat kiegészítse egy negyedik hatalmi ággal (államfő). Azóta sok szerző kísérletezett azzal⁵¹, hogy negyedik, ötödik és sokadik hatalmi ágat fedezzen fel a hatalommegosztás rendszerében, de ezek a kísérletek nem váltak uralkodóvá. Az Alkotmánybíróság tehát a jelenlegi hatalommegosztási rendszerben nem egy negyedik hatalmi ág, az AB feladata az alkotmányos rend kikényszerítése, az alkotmánybíráskodás, ezért szerepének megfelelőbb az a megoldás, amely a német típusú valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével a jogerős ítélet alkotmányosságának felülvizsgálatára ad mandátumot az alkotmányvédő testületnek.

A jogalkotó egy alkotmányos jogállamban mindenkor arra törekszik, hogy az alapjogok érvényesítését maga biztosítsa. Mindemellett e folyamatok megvalósulásának segítése és kontrollja céljából ésszerű ezt a feladatot is a hatalommegosztás rendszerében elhelyezni, már csak azért is, mert az alapvető emberi jogok érvényre juttatása minden államhatalmat gyakorló szereplő elsődleges feladata. Ebből az következik, hogy az alapjogi bíráskodás azon területe, amely nem állami szereplők jogérvényesítését érinti, a jogalkotó

---

⁵¹ JAKAB András (szerk.): *Az alkotmány kommentárja*. Budapest, 2009. Századvég 127. o.

mellett a rendes bíróság feladata is. A fékek és ellensúlyok rendszerének megfelelő ellenőrzési mechanizmusai így válnak teljessé, hiszen a jogalkotót ellenőrizné az alapjogok érvényesítése terén az Alkotmánybíróságon kívül a rendes bíróság, a rendes bíróságot pedig a jogalkotón kívül az Alkotmánybíróság. Mindkét hatalmi ág és az alapjogok érvényesülését ellenőrző Alkotmánybíróság is hatalmi funkciójának megfelelően venne részt az alapvető emberi jogok magánjogi érvényesítésében. A hatalmi ágak elválasztása és köztük a hatalom megosztása ugyanis csak akkor működhet jól, ha egyik hatalmi ág sem marad ellenőrizetlenül.⁵²

A jogdogmatika jellemzője, hogy logikai megfontolások mentén haladva eljut egy megoldásig, de ettől eltérő megoldások is elképzelhetőek.⁵³ A dogmatikai tisztaság mellett azonban általában pozitív jogilag és szerencsés esetben a jogpolitika számára is elfogadható megoldásokat keresünk. A dogmatikai konklúziót a fentiekben kinyertük, hátra van még, hogy megnézzük a pozitív jogi környezetet is. A nemzetközi jog elvárásaival és az európai uniós trendekkel való egyeztetés után mérlegeljük, hogy a fent ismertetett dogmatikai megoldás várható eredményét tekintve nem idegen-e a magyar pozitív jogtól.

Feltettük, hogy az alapjogok közvetlen alkalmazásának esete a hatalommegosztás rendszeréből fakadóan csak akkor merülhet fel, ha nincs alkalmazandó jog, és csak annyiban, amennyiben az Alkotmányból mint alaptörvényből levezetett döntés nem ellenkezik a törvényhozó kompetenciáival. Ez a döntés tehát semmiképpen sem lehet normatív.

Ennek az elvnek a jogalkalmazásra vonatkoztatott látható előnye, hogy minden ügy eldönthetővé válik. (1) A rendes bíróság az alkotmánynak megfelelően értelmezi a jogot. (2) Ha a jogszabályt semmiképpen sem tudja az Alkotmánynak megfelelően értelmezni, akkor alkotmányellenes ítéletet fog hozni, amely a jelenlegi rendszerben is kiküszöbölhető az alapjogi panasz lehetőségének igénybevételével. (3) Ha nem talál Alkotmányon kívüli jogot az ügy Alkotmánynak megfelelő eldöntéséhez, akkor pedig az Alkotmány alapján dönt a bíró a fentiek szerint. A német típusú valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével mindhárom esetben lehetőség nyílik arra, hogy az Alkotmánybíróság határozatával kieszközölje a jogsérelem orvoslását, ha a bíróság nem az Alkotmánynak megfelelően dönt és emiatt a panaszost súlyos alkotmányjogi jogsérelem éri.

A dogmatikai megoldás gyenge pontja az, hogy ha a bíróság nem talál vonatkozó alkotmánybírósági határozatot az ügyben, hanem az Alkotmányt közvetlenül alkalmazza, a

⁵² JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, 2009. Századvég, 205. o.

⁵³ VARGA Csaba: *Jogdogmatika, avagy jus, jurisprudentia és társai*. In *Jogdogmatika és jogelmélet*. Miskolc, 2007. Bíbor Kiadó, 178. o.

norma absztraktságából fakadóan – láthatjuk az értelmezés nehézségeit az Alkotmánybíróság többségi elven működő gyakorlatában is – előfordulhat, hogy az egyes bíróságok gyökeresen eltérő jelentést tulajdonítanak az egyes alkotmányos passzusoknak és a jogorvoslati rendszer komplexitásából fakadóan nem biztos, hogy ez a jogbiztonságot érintő probléma hatékony orvoslást talál. Emellett az is probléma, hogy nem látható, milyen jogkövetkezményekkel járna az alkotmány sérelem az esetben, ha pl. más normával nem köthető össze az ügy; akkor, ha az Alkotmány jogalapként való feltüntetése nélkül a bíróság elutasítaná a keresetet. Végző soron mindenképpen a bíróságnak kell döntenie az ügyben, a konkrét jogkövetkezmény azonban ez esetben az Alkotmányból praktikusán aligha vezethető le.

Ha az alkotmányjogi dogmatikát a pozitív jog fényében vizsgáljuk, akkor a pozitív jogra vonatkozóan a fentiek alapján és a realitások talaján, az Alkotmányból fakadó jogbiztonság követelményének szem előtt tartásával, azt a megállapítást kell tennünk, hogy az Alkotmány 77. §-a helyesen tartalmazza, hogy „az Alkotmány a Magyar Köztársaság alaptörvénye”, illetve az „Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok mindenkire egyaránt kötelezőek”. Ez utóbbi passzus megjelenése az új Alkotmányban is kívánatos volna, és a fent ismertetett értelmezési nehézségek elkerülése végett úgy szólhatna, hogy „[A]z Alkotmány szabályai mindenkire kötelezőek.”.